

Arbetsrapport: Funktionsnedsättning, funktionstillstånd och funktionshinder

**Stöd vid utformning av projekt samt för att integrera funktionsrättsperspektiv
i SBU:s processer**

Främja myndighetens ansvar för funktionshinderpolitikens genomförande

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	3
2. Vårt ansvar som statlig myndighet	3
3. Synsätt, begrepp och definitioner	4
4. Funktionsnedsättningsgrupper och exempel på tillstånd, sjukdomar, eller skador	8
5. Internationell rätt, strategier och klassifikationer	10
6. Nationell funktionshinderpolitik.....	15
7. Nationell rätt och de insatser den reglerar	16
8. Utfall.....	22
9. Aktörer.....	25
10. Tillgänglighet på SBU och i rapporter på sbu.se	28
11. Ordlista	28
12. Referenser.....	30

1. Inledning

I denna arbetsrapport avser vi att belysa det gemensamma ansvar som åligger statliga myndigheter i fråga om funktionshinderspolitik. Den övergripande inriktningen innefattar att utforma och bedriva verksamhet i linje med de funktionshinderspolitiska målen, vilka strävar efter att säkerställa full delaktighet och jämlikhet i levnadsvillkor för personer med funktionsnedsättning [1].

Funktionsrättskonventionen utgör en central referensram i detta sammanhang och vägleder vårt arbete. Begreppet "funktionsrätt" [2] framstår som en koncis representation av det övergripande funktionshinderspolitiska uppdraget, där varje individ, oavsett funktionsnedsättning, har rätt till självbestämmande och full delaktighet i samhället.

Arbetsrapporten är utformad som ett strategiskt dokument för att stärka vårt åtagande gentemot funktionshinderpolitiken. Genom att belysa centrala definitioner, internationell och nationell rätt samt relevanta kopplingar mellan funktionsnedsättningsgrupper och olika sjukdomar, skador och tillstånd, strävar vi efter en ökad kunskap liksom förståelse av komplexiteten i området.

Rapporten tjänar också som en vägledning för att underlätta användningen av en korrekt och enhetlig begreppsapparat i enlighet med Socialstyrelsens riktlinjer och kraven från Språklagen [3].

Genom denna samlade insats strävar vi inte bara efter att uppfylla vårt statliga uppdrag utan också att främja en samhällsstruktur som präglas av inkludering och rättvisa för alla medborgare.

Arbetsrapporten belyser och beskriver

- statliga myndigheters ansvar,
- centrala definitioner,
- internationell och nationell rätt som berör funktionshinderområdet samt de olika åtaganden, insatser och metoder som sådan rätt ger upphov till,
- funktionshinderpolitikens mål,
- klassifikationer samt koppling mellan funktionsnedsättningsgrupp och olika sjukdomar, skador och tillstånd utifrån dessa,
- olika typer av insatser och utfall, samt
- yrkeskategorier, aktörer och nätverk inom området.

2. Vårt ansvar som statlig myndighet

Statliga myndigheter har ansvar att främja full delaktighet och jämlikhet för personer med funktionsnedsättning.

Statliga myndigheter har i uppdrag att utforma och bedriva sin verksamhet med beaktande av de funktionshinderspolitiska målen samt verka för att personer med funktionsnedsättning ges full delaktighet i samhällslivet och jämlikhet i levnadsvillkor [1]. I detta arbete ska konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, härafter benämnd Funktionsrättskonventionen, vara vägledande [1]. Se faktaruta 1.

När det finns anledning till det skall de statliga myndigheterna genomföra inventeringar och utarbeta handlingsplaner liksom samråda med Myndigheten för delaktighet om hur lokaler, verksamhet och information ska utformas.

Faktaruta 1: Statliga myndigheternas ansvar för genomförande av funktionshinderspolitiken

’Genomförandet av de funktionshinderspolitiska målen.

1 § Myndigheter under regeringen ska utforma och bedriva sin verksamhet med beaktande av de funktionshinderspolitiska målen.

’Myndigheterna ska verka för att personer med funktionsnedsättning ges full delaktighet i samhällslivet och jämlikhet i levnadsvillkor. Myndigheterna ska särskilt verka för att deras lokaler, verksamhet och information är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. I detta arbete ska konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning vara vägledande.

Planering och samråd

2 § Myndigheterna ska i arbetet med att göra myndigheternas lokaler, verksamhet och information mer tillgängliga för personer med funktionsnedsättning genomföra inventeringar och utarbeta handlingsplaner. Denna skyldighet gäller dock inte om det är uppenbart att det inte behövs med hänsyn till verksamhetens art. Förordning (2014:135).

3 § Myndigheterna ska, när det finns anledning till det, samråda med Myndigheten för delaktighet om hur insatser enligt denna förordning ska utformas. Förordning (2014:135).’ [1]

3. Synsätt, begrepp och definitioner

Genom att använda en enhetlig och korrekt terminologi följer SBU de riktlinjer som Socialstyrelsen har angående definitioner och klassifikationer inom funktionshinderområdet liksom Språklagens [3] krav att uttrycka sig vårdat, enkelt och begripligt.

Nedan redogörs för synsätt, etablerade definitioner och rekommendationer när det gäller begreppsanvändning samt hur SBU kan förhålla sig till begreppet funktionsnedsättning i arbetet.

3.1 Det relationella/miljörelativa synsättet på funktionshinder

Det miljörelativa eller relationella synsättet på funktionshinder fokuserar på de problem som samhällets utformning medför för personer med funktionsnedsättning, där funktionshinder uppstår när det omgivande samhället i otillräcklig utsträckning är anpassat för funktionsnedsättning [4] [5] [6] [7].

3.2 Funktionsnedsättning, funktionstillstånd och funktionshinder

3.2.1 Socialstyrelsens rekommendationer och definitioner

SBU följer Socialstyrelsens rekommendationer och definitioner. Socialstyrelsen rekommenderar användning av begreppen funktionshinder, funktionstillstånd och funktionsnedsättning och definierar dem som i faktaruta 2. När det gäller begreppet flerfunktionsnedsättning har Socialstyrelsen publicerat en anmärkning (se faktaruta 2). Hos Socialstyrelsen saknas rekommendation, definition och anmärkning när det gäller begreppet funktionsvariation.

Faktaruta 2: Definitioner

Funktionshinder

‘begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen

Anmärkning. Exempel på begränsningar är svårigheter att klara sig själv i det dagliga livet och bristande delaktighet i arbetslivet, i sociala relationer, i fritids- och kulturaktiviteter, i utbildning och i demokratiska processer. Det handlar framför allt om bristande tillgänglighet i omgivningen. ’ [8].

Funktionstillstånd

‘tillstånd hos en persons kroppsfunktioner och kroppsstrukturer samt förmåga till aktivitet och delaktighet’ [9]

Funktionsnedsättning

‘nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga’

‘Anmärkning. En funktionsnedsättning kan uppstå till följd av sjukdom eller annat tillstånd eller till följd av en medfödd eller förvärvad skada. Sådana sjukdomar, tillstånd eller skador kan vara av bestående eller av övergående natur. ’ [10].

Flerfunktionsnedsättning

‘Anmärkning. Avser oftast en kombination av omfattande intellektuell och motorisk funktionsnedsättning som orsakar stora kommunikationssvårigheter och oförmåga att själv tillgodose grundläggande behov. Den motsvarande internationella benämningen är PIMD (Profound Intellectual and Multiple Disabilities). Funktionsnedsättningens grad kan anges med hänvisning till klassifikationer såsom DSM-5 och Gross Motor Function Classification System (GMFCS). ’

‘Ibland används flerfunktionsnedsättning i betydelsen ”flera funktionsnedsättningar”, utan precisering av funktionsnedsättningarnas art eller allvarlighetsgrad. ’

‘Flerfunktionsnedsättning används alltså i olika betydelser. Det innebär att om man vill vara precis måste man tydliggöra vilken betydelse som avses. ’ [11].

3.2.2 Internationell klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa - ICF

ICF är internationell standard för begreppsbildning och klassificering av funktionstillstånd och funktionshinder [12]. Det övergripande målet för klassifikationen är att erbjuda ett samlat och standardiserat språk liksom en struktur för att beskriva hälsa och hälsorelaterade tillstånd [12]. Socialstyrelsen rekommenderar användning av ICF och ICF gäller för alla åldrar. [12, 13]. I ICF definieras funktionstillstånd, funktionshinder och funktionsnedsättning enligt nedan.

"Funktionstillstånd utgör en paraplyterm för alla kroppsfunktioner, kroppsstrukturer, aktiviteter och delaktighet..." [12] (ICF sid. 9).

Funktionshinder är *"... en paraplyterm för funktionsnedsättningar, strukturavvikelser, aktivitetsbegränsningar eller delaktighetsinskränkningar"* [12] (ICF sid. 9).

"Funktionsnedsättningar respektive strukturavvikelser är problem såsom en betydande avvikelse eller förlust i kroppsfunction eller kroppsstruktur" [12] (ICF sid.14).

3.2.3 Funktionsrättskonventionens definitioner

I Funktionsrättskonventionen, erkänns att *"funktionsnedsättning" och "funktionshinder" är begrepp under utveckling och att funktionshinder härrör från samspel mellan personer med funktionsnedsättningar och hinder som är betingade av attityder och miljön, vilka motverkar deras fulla och verkliga deltagande i samhället på lika villkor som andra..."* [14] (Inledning).

Funktionsrättskonventionen omfattar till skillnad från Socialstyrelsens definition personer med varaktiga funktionsnedsättningar liksom personer med sensoriska funktionsnedsättningar, "Personer med funktionsnedsättning innefattar bland annat personer med varaktiga fysiska, psykiska, intellektuella eller sensoriska funktionsnedsättningar, vilka i samspel med olika hinder kan motverka deras fulla och verkliga deltagande i samhället på lika villkor som andra." (Artikel 1) [14].

3.2.4 SBU och begreppet funktionsnedsättning

SBU utgår ifrån Socialstyrelsens definition där funktionsnedsättning avser nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. Socialstyrelsen [10] och Funktionsrättskonventionens [15] definitioner skiljer sig åt vad gäller vilka funktionsnedsättningar som nämns. Hos andra aktörer anges ytterligare funktionsnedsättningar [16]). För att förtydliga beskriver SBU sju *funktionsnedsättningsgrupper*.

I den anmärkning Socialstyrelsens gjort beskriver de att funktionsnedsättning kan uppstå till följd av sjukdomar, tillstånd eller skador av bestående *eller övergående* natur. Funktionsrättskonventionen skiljer sig från denna beskrivning genom att omfatta personer med *varaktiga* funktionsnedsättningar (Artikel 1) [14]. För att avgränsa området när det gäller SBU:s uppdrag bör funktionsnedsättning vara av *bestående/varaktig* natur.

I ICF [12] organiseras information om funktionshinder och funktionstillstånd från två så kallade komponenter, kroppskomponenten och aktivitets- och delaktighetskomponenten. Komponenterna utgör två delar som tillsammans beskriver funktionstillstånd och funktionshinder. Aktivitet beskrivs som en persons genomförande av en uppgift eller handling och delaktighet en persons engagemang i en livssituation. I ICF används även aktivitetsbegränsningar, svårigheter som en person kan ha vid genomförande av aktiviteter, samt delaktighetsinskränkningar, problem som en person kan ha i engagemang i livssituationer. Aktivitet och delaktighet inkluderas i SBU:s användning av begreppet funktionsnedsättning för att avgränsa från funktionsnedsättning som inte ger aktivitets- eller delaktighetsinskränkningar.

Beskrivning av hur SBU använder begreppet funktionsnedsättning samt beskrivning av funktionsnedsättningsgrupper sammanfattas i figur 1.

SBU och begreppet funktionsnedsättning

Funktionsnedsättning avser en nedsättning av bestående/varaktig natur av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga som kan uppstå till följd av sjukdom, annat tillstånd eller till följd av en medfödd eller förvärvad skada som påverkar aktivitet och delaktighet.

Funktionsnedsättningsgrupper

- Fysisk funktionsnedsättning
- Funktionsnedsättningar avseende röst och talfunktioner, samt språk och kalkylering
- Sensorisk funktionsnedsättning
- Psykisk funktionsnedsättning
- Neuropsykiatrisk funktionsnedsättning
- Intellektuell funktionsnedsättning
- Flerfunktionsnedsättning

Figur 1. SBU och begreppet funktionsnedsättning

4. Funktionsnedsättningsgrupper och exempel på tillstånd, sjukdomar, eller skador

Relevanta kopplingar mellan funktionsnedsättningsgrupper och olika sjukdomar, skador och tillstånd ger stöd vid utformning av projekt samt ökad kunskap och förståelse av komplexiteten i området.

4.1 Koppling mellan funktionsnedsättning, funktionstillstånd samt sjukdomar och hälsoproblem

I bilaga 1 presenteras en tabell som gör en koppling mellan funktionsnedsättning, funktionstillstånd samt sjukdomar och hälsoproblem som kan orsaka funktionsnedsättning. En del av den tabell som finns i sin helhet i bilagan presenteras figur 6.

SBU:s utgångspunkt är Socialstyrelsens definition av funktionsnedsättning [10], vilken kompletteras med Funktionsrättskonventionens [14] beskrivning av funktionsnedsättning samt ICF:s [12] komponent om aktivitet och delaktighet (se avsnitt *SBU och begreppet funktionsnedsättning*).

Internationell klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa (ICF) [12] och Internationell statistisk klassifikation av sjukdomar och relaterade hälsoproblem – systematisk förteckning (ICD) [48] är internationella standarder för begreppsbildning och klassificering. Information om sjukdomar, störningar eller andra hälsotillstånd ger tillsammans med information om

funktionstillstånd en bredare och mer meningsfull bild av människors eller befolkningsgruppers hälsa och Socialstyrelsen uppmuntrar att klassifikationerna används tillsammans [13].

I tabellen finns också diagnostiska kriterier från DSM [76].

Tabellen omfattar inte allt innehåll i klassifikationerna utan skall ses som ett exempel på hur funktionsnedsättningsgrupp kan kopplas till kroppsfunktion samt sjukdomar och relaterade hälsoproblem. Tabellen innehåller inte heller alla förekommande funktionsnedsättningar, flerfunktionsnedsättning beskrivs exempelvis inte.

Funktionsnedsättningsgrupper	Funktionstillstånd: Kroppsfunktioner och funktionsnedsättningar (ICF)	Sjukdomar och hälsoproblem (ICD-10-SE och DSM-5) som kan orsaka funktionsnedsättningar
Fysisk funktionsnedsättning Bestående/varaktig nedsättning av psykisk eller fysiologisk funktion som påverkar • rörelse/led/muskelfunktioner • matsmältning/ämnesomsättning/endokrina funktioner • hjärta/kärl/blod/immun/andningsfunktioner • hudfunktioner • köns/urinorganen/reproduktiva funktioner och ger aktivitets- eller delaktighetsbegränsningar.	PSYKISKA FUNKTIONER (ICF Kap 1) Specifika psykiska funktioner (b140-b189) • b176 Psykisk funktion att ordna sammansatta rörelser i följd Innefattar: funktionsnedsättningar som vid ideatorisk apraxi, ideomotorisk apraxi, påklädningsapraxi, ockulomotorisk apraxi	Symptom, sjukdomstecken från nervsystemet och muskuloskeletala systemet (R25-R29) Exempel på diagnoser: • Kramp och spasm ICD-10-SE R25.2) • Gång- och rörelserubbningar (dyspraxi) (ICD-10-SE R26)
	FYSIOLOGISKA FUNKTIONER Neuromuskuloskeletala och rörelserelaterade funktioner (ICF Kap 7) • Funktioner i leder och skelett (b710–b729) Exv. funktionsnedsättningar såsom överrörlighet i leder, stela leder, frusen skuldra, artrit, instabil axelled, dislokation av en led, dislokation av axelled eller höftled • Muskelfunktioner (b730–b749) Exv. funktionsnedsättningar såsom pares, paralis, monoplegi, hemiplegi, paraplegi, tetraplegi och akinesi, minskad muskeltonus, ökad muskeltonus, spasticitet, myotoni och paramyotoni, myasthenia gravis • Rörelsefunktioner (b750–b789) Exv. funktionsnedsättningar som icke viljemässig sammandragning av muskler, problem som rör motorisk kontroll och koordination, såsom dysdiadokokinesi (bristande förmåga att växla mellan antagonistiska rörelser), tremor (darrningar), tics (ryckningar), manér, motorisk perseveration (tvångsmässiga rörelser), chorea (danssjuka), atetos (återkommande ofrivilliga rörelser), vokala tics, dystoniska rörelser, dyskinesi (rörelsesvårigheter), spastisk gång, hemiplegisk gång, paraplegisk gång, asymmetrisk gång, håltä, stelt gångmönster.	Sjukdomar i nervsystemet (G00–G99) Exempel på diagnoser: • Cerebral pares (CP) (ICD-10-SE: G80.9) • Multipel skleros (MS) (ICD-10-SE: G35.9) • Parkinsons sjukdom (ICD-10-SE: G20.9) • Amyotrofisk lateral skleros (ALS) (ICD-10-SE: G12.2) Sjukdomar i muskuloskeletala systemet och bindväven (M00–M99) Exempel på diagnoser: • Infektiösa ledsjukdomar (M00–M03) • Seropositiv reumatoid artrit (M05) • Ledsjukdomar vid psoriasis och tarmsjukdomar (M07) • Artros (M15–M19) • Inflammatoriska systemsjukdomar (M30–M36) • Ryggsjukdomar (M40–54) • Muskelsjukdomar (M60–M63) • Sjukdomar i ledhinnor och senor (M65–M68) • Sjukdomar i ben- och broskvävnad (M80–M94) Medfödda missbildningar, deformiteter och kromosomavvikelser (Q00–Q99) Exempel på diagnoser: • Ryggmärgsbräck (Q05, Q76.0)

Funktionsnedsättningsgrupper	Funktionstillstånd: Kroppsfunktioner och funktionsnedsättningar (ICF)	Sjukdomar och hälsoproblem (ICD-10-SE och DSM-5) som kan orsaka funktionsnedsättningar
		Skador, förgiftningar och vissa andra följder av yttre orsaker (S00–T98) Exempel på diagnoser: Förvärvad hjärnskada (S00-99)
	Matsmältnings- och ämnesomsättningsfunktioner samt endokrina funktioner (ICF Kap 5) - Funktioner som sammanhänger med matsmältningssystemet (b510–b539) Exv. funktionsnedsättningar såsom dysfagi (svårighet att svälja), aspiration och inhalation av föda, aerofagi (luftslukning), överdriven salivavsöndring, dräggling, otillräcklig salivavsöndring, hyperaciditet (ökad grad av magsyra), dålig absorbering, intolerans mot föda, överdriven tarmrörlighet, tarmförlamning, tarmvred och minskad gallproduktion, förstoppning, diarré, vattnig avföring, nedsatt förmåga i ändtarmens slutmuskel eller inkontinens, undervikt, kachexi, att banta, övervikt, avmagring, primär och sekundär fetma - Funktioner som sammanhänger med ämnesomsättningssystemet och det endokrina systemet (b540–b559) Exv. funktionsnedsättningar såsom vattenbevarande, uttorkning, hyperkalcemi och hypokalcemi (för mycket respektive för lite kalcium i blodet), järnbrist, hypernatremi och hyponatremi (för mycket respektive för lite natrium i blodet), hyperkalemi och hypokalemi (för mycket respektive för lite kalium i blodet), sänkt temperatur, förhöjd temperatur, hormonbalansfunktioner; förhöjd eller för låg verksamhet i hypofys, sköldkörtel, binjure, bisköldkörtlar, könskörtlar	Matsmältningsorganens sjukdomar (K00–K93) Exempel på diagnoser: - Crohns sjukdom (K50) - Ulcerös kolit (K51) Endokrina sjukdomar, nutritionsrubbningar och ämnesomsättningssjukdomar (E00–E90) Exempel på diagnoser: Diabetes; ICD-10-SE: E00–E90)

Figur 6. Del av den tabell som finns i sin helhet i bilaga 1.

5. Internationell rätt, strategier och klassifikationer

Kunskap om internationell rätt samt de olika åtaganden och insatser som sådan rätt ger upphov till är av vikt för att fullgöra det statliga uppdraget att utforma och bedriva verksamheten med beaktande av de funktionshinderspolitiska målen samt verka för att personer med funktionsnedsättning ges full delaktighet i samhällslivet och jämlikhet i levnadsvillkor.

5.1 Konventioner med rättighetsperspektiv

Sverige har anslutit sig till och är därmed bundet att genomföra [17] Förenta nationernas (FN) Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna [18] samt en rad FN-konventioner om mänskliga rättigheter [14, 19-26]. Konventionerna tar tillsammans ett rättighetsperspektiv inom en rad olika områden.

Inom EU gäller också Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Europakonventionen [27], som antogs 1950. Europakonventionen omfattar flera av de rättigheter som stadgas i FN:s konventioner om de mänskliga rättigheterna. Den gäller som lag i Sverige sedan 1998 [28].

5.1.1 Funktionsrättskonventionen

Funktionsrättskonventionen, [14, 16] är central när det gäller rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Artikel 23 i Konvention om barnets rättigheter, Barnkonventionen [29, 30], handlar särskilt om rättigheter för barn med funktionsnedsättning (se faktaruta 4). Tillsammans tar Funktionsrätts- och Barnkonventionen ett rättighetsperspektiv för personer med funktionsnedsättning i alla åldrar.

5.1.2 Rättslig status

Sverige är bundet [17] att genomföra skyldigheterna i Funktionsrättskonventionen. Europeiska unionen (EU) som regionalt organ har ratificerat Funktionsrättskonventionen [31] och EU liksom medlemsländerna skall därmed genomföra skyldigheterna i Funktionsrättskonventionen.

Sverige har undertecknat det fakultativa protokollet som tillhör Funktionsrättskonventionen vilket betyder att FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning är behörig att ta emot och pröva framställningar från eller för enskilda individer eller grupper av enskilda individer som hävdar att de har blivit utsatta för en kränkning från Sveriges sida när det gäller bestämmelserna i Funktionsrättskonventionen [14]. FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning har också till uppgift att tolka Funktionsrättskonventionen och vägleda konventionsstaterna i hur konventionen ska genomföras och användas genom så kallade allmänna kommentarer och riktlinjer [32-39]. Dessa är inte bindande för staterna.

Barnkonventionen är svensk lag sedan januari 2020 [40] och har samma status som andra lagar i Sverige [41]. De normala juridiska tolkningsprinciperna om företräde gäller, det vill säga grundlag och EU-rätt väger tyngre än vanlig lag, nyare lag anses gå före äldre lag, mer specialiserad lag går före mer allmänt hållen lag och mänskliga rättigheter ska ges särskild vikt vid lagkonflikter [41].

5.1.3 Innehåll

Funktionsrättskonventionen består av ett förord och 50 artiklar. Artiklarna 1–4 beskriver de grundläggande principerna, medan artiklarna 5–30 är rättighetsartiklar. Artiklarna 5–9 tar upp övergripande områden som är viktiga för förverkligandet av alla rättigheter. Innehållet i rättighetsartiklarna beskrivs översiktligt i faktaruta 3.

Faktaruta 3: Artiklarna 5–30 Funktionsrättskonventionen

- jämlikhet och icke-diskriminering (artikel 5)
- kvinnor och barn med funktionsnedsättning (artikel 6, 7)

- medvetandegörande om situationen för personer med funktionsnedsättning (artikel 8)
- tillgänglighet (artikel 9)
- rätten till liv (artikel 10)
- risksituationer och humanitära nödlägen (artikel 11)
- likhet inför lagen och tillgång till rättssystemet (artikel 12, 13)
- frihet och personlig säkerhet (artikel 14)
- rätt att inte utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (artikel 15)
- rätt att inte utsättas för utnyttjande, våld eller övergrepp (artikel 16)
- skydd för den personliga integriteten (artikel 17)
- rätt till fri rörlighet och till ett medborgarskap (artikel 18)
- rätt att leva självständigt och att delta i samhället (artikel 19)
- personlig rörlighet (artikel 20)
- yttrandefrihet och åsiktsfrihet samt tillgång till information (artikel 21)
- respekt för privatlivet samt hem och familj (artikel 22, 23)
- utbildning (artikel 24)
- hälsa (artikel 25)
- habilitering och rehabilitering (artikel 26)
- arbete och sysselsättning (artikel 27)
- tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet (artikel 28)
- deltagande i det politiska och offentliga livet samt i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott (artikel 29,30)

5.1.4 Barnkonventionens artikel 23

Barnkonventionen fastslår varje barns rättigheter och statens ansvar i 54 artiklar och artikel 23 handlar särskilt om barn med funktionsnedsättning (se faktaruta 4).

Faktaruta 4: Artikel 23 Barnkonventionen

1. '... barn med fysisk eller psykisk funktionsnedsättning bör åtnjuta ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar tilltron till den egna förmågan och möjliggör barnets aktiva deltagande i samhället.'
2. '... rätten till särskild omvårdnad för ett barn med funktionsnedsättning och ska, inom ramen för tillgängliga resurser, uppmuntra och säkerställa att det berättigade barnet och de som ansvarar för dess omvårdnad får stöd för vilket ansökan föreligger, i enlighet med vad som är lämpligt med hänsyn till barnets tillstånd och föräldrarnas förhållanden eller förhållandena hos andra som tar hand om barnet.'
3. Med hänsyn till att ett barn med funktionsnedsättning har särskilda behov ska det stöd som lämnas enligt punkt 2 i denna artikel vara kostnadsfritt, då så är möjligt, med beaktande av föräldrarnas ekonomiska tillgångar eller de ekonomiska tillgångarna hos

andra som tar hand om barnet. Stödet ska syfta till att säkerställa att barnet har effektiv tillgång till och får utbildning, hälso- och sjukvård, rehabilitering och habilitering, förberedelse för arbetslivet och möjligheter till rekreation på ett sätt som bidrar till barnets största möjliga integrering i samhället och individuella utveckling, inklusive dess kulturella och andliga utveckling. ’

4. ’Konventionsstaterna ska i en anda av internationellt samarbete främja utbyte av lämplig information på området för förebyggande hälso-vård och medicinsk, psykologisk och funktionell behandling av barn med funktionsnedsättning, inklusive spridning av och tillgång till information om habiliteringsmetoder, utbildning och yrkesinriktad utbildning, i syfte att göra det möjligt för konventionsstater att förbättra sin kapacitet och kompetens och vidga sin erfarenhet på dessa områden. Särskild hänsyn ska härvid tas till utvecklingsländernas behov. ’ [40](Artikel 23)

5.2 Funktionsrätt

Funktionsrätt Sverige har med utgångspunkt från funktionsrättskonventionen infört begreppet Funktionsrätt [2]. Innehållet beskrivs i faktaruta 5.

Faktaruta 5: Funktionsrätt

’...rätten för en person med funktionsnedsättning till självbestämmande och full delaktighet. ’

’...rätten att kunna fungera i olika situationer, oavsett funktionsnedsättning och oavsett vilka hinder som finns inom olika samhällsområden. ’

’Fokus flyttas från hinder, tillgänglighet och särskilda lösningar till principen om mänskliga rättigheter och ett universellt utformat samhälle. ’ [2].

5.2.1 Funktionsrättsperspektiv

Funktionsrättsperspektiv

Personer med funktionsnedsättning är rättighetsbärare och inte föremål för samhällets välvillighet.

Rättigheterna skall av aktuella aktörer säkerställas i åtgärder, arbetsmetoder och beslut och vara förankrade i konventionernas bestämmelser.

Figur 2. Beskrivning av begreppet funktionsrättsperspektiv.

Det finns ingen allmän eller gemensam definition eller rekommendation när det gäller begreppet funktionsrättsperspektiv. Sveriges kommuner och Regioner (SKR) diskuterar i en rapport [42]. begreppen barnrättsperspektiv, barnperspektiv och barnets perspektiv. Detta har varit vägledande för

nedanstående beskrivning av begreppen funktionsrättsperspektiv, funktionsperspektiv och personperspektiv.

SKR utgår i sina beskrivningar övergripande från begreppet *perspektiv* som de beskriver som att någon eller några (subjekt) riktar sin uppmärksamhet mot ett objekt (något), samt att objektet går att tolka på olika sätt [42]. I ett rättighetsperspektiv är rättigheten objektet och subjekten kan vara olika aktörer såsom socialtjänst eller hälso- och sjukvård. När det gäller barnrättsperspektivet hänvisar SKR till att regeringens strategi för att stärka barnets rättigheter slår fast att ett barnrättsperspektiv innebär att säkerställa barnets rättigheter i åtgärder och beslut som rör barn. SKR pekar vidare på att Barnrättighetsutredningen lyfte att barn inte ses som rättighetsbärare utan som föremål för vuxnas välvillighet. I en allmän kommentar till Funktionsrättkonventionen [36] beskrivs på liknande sätt att *”Individanpassade stödtjänster måste betraktas som en rättighet, inte som en form av medicinsk eller social omvårdnad eller välgörenhet.”* (Artikel 19 (b) 28. sid. 15). SKR beskriver vidare att vid tillämpning av barnets rättigheter och beaktande av ett barnrättsperspektiv behöver beslut och arbetsmetoder vara förankrade i barnkonventionens bestämmelser. Med utgångspunkt från detta görs en beskrivning av funktionsrättsperspektiv i Figur 2.

5.2.2 Från barnperspektiv till funktionsperspektiv

I barnperspektivet [42] är barnet objektet som exempelvis hälso- och sjukvård eller socialtjänst riktar sin uppmärksamhet till. Hur subjekten ser på barnet avgörs av bland annat uppdrag, yrkesroll och utbildning. I ett funktionsperspektiv är funktion objekt och definieras utifrån funktionsrättskonventionens [14] allmänna princip om fullständigt och faktiskt deltagande och inkludering i samhället. Individens rätt att fungera i alla situationer genom undanröjande av hinder och barriärer mot tillgänglighet samt individuella stödåtgärder kompletterar där varandra.

Funktionsperspektiv innebär med ovanstående som utgångspunkt att en persons funktion är det objekt som exempelvis hälso- och sjukvård eller socialtjänst riktar sin uppmärksamhet till. Funktion understöds av universellt utformade produkter, miljöer, program och tjänster samt individuella stödtjänster.

5.2.3 Från barnets perspektiv till personperspektiv

Barnets perspektiv är barnets egna perspektiv på sig själv, barnet är både subjekt och objekt [42]. Det utgör möjlighet för barnet att få göra sin röst hörd och säga sin mening i frågor som berör den egna personen. Barnets egna synpunkter utgör grund för delaktighet. Här kan faktorer som ålder, könsidentitet och funktionsnedsättning påverka vad som synliggörs. Detsamma gäller barn och vuxna med funktionsnedsättning, det vill säga möjligheten få göra sin röst hörd och säga sin mening i frågor som berör den egna personen.

Begreppet personperspektiv innebär möjligheten få göra sin röst hörd och säga sin mening i frågor som berör den egna personen.

5.3 Strategier

FN har utarbetat en strategi *FN:s Disability Inclusion Strategy* (UNDIS) [43], som syftar till att ge FN-systemet stöd i implementeringen Funktionsrättskonventionen och andra internationella instrument för mänskliga rättigheter [44].

EU har tagit fram strategin *Union of Equality Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021-2030* [45] för att genomföra Funktionsrättskonventionen.

Europarådet arbetar aktivt för att främja åtnjutandet av de mänskliga rättigheterna för personer med funktionsnedsättning och har tagit fram strategin ”*Council of Europe Disability Strategy 2017-2023* [46] med det övergripande målet att uppnå jämlikhet, värdighet och lika möjligheter för personer med funktionsnedsättning inom specifika områden där Europarådet kan bidra.

5.4 Rekommendationer och klassifikationer

WHO:s familj av internationella klassificeringar och terminologier fungerar som globala standarder för hälsodata, klinisk dokumentation och statistisk aggregering och inkluderar [47] den internationella statistiska klassificeringen av sjukdomar och relaterade hälsoproblem (ICD) [12], den internationella klassificeringen av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa (ICF) [48], samt den internationella klassificeringen av hälsoinsatser (ICHI).

WHO har tagit fram rekommendationer riktade till medlemsstaterna när det gäller arbetet med rättigheter för personer med funktionsnedsättning [49] [50] [51].

6. Nationell funktionshinderpolitik

Den övergripande statliga ansvaret innefattar att utforma och bedriva verksamhet i linje med de funktionshinderspolitiska målen.

Funktionshinderspolitiken [52] [53], som utgår från Funktionsrättskonventionen, syftar till att ta tillvara de rättigheter och intressen som personer med funktionsnedsättningar har i samhället [54]. Målet med funktionshinderpolitiken framgår i Faktaruta 6.

Faktaruta 6: Det nationella målet för funktionshinderspolitiken

’... att, med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt, uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet för personer med funktionsnedsättning i ett samhälle med mångfald som grund. Målet ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet ska beaktas.’ [55].

För att nå det nationella målet ska genomförandet av funktionshinderspolitiken inriktas mot fyra områden.

”Principen om universell utformning

Universell utformning innebär att i planering, utformning och genomförande vara medveten om den variation och de olika behov och förutsättningar som finns i hela befolkningen. Det innebär i praktiken att utforma produkter, tjänster, processer och miljöer så att de i största möjliga utsträckning kan användas ohindrat. På så sätt ökar möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att verka självständigt och fatta beslut om sina liv på lika villkor som människor utan funktionsnedsättning.

Befintliga brister i tillgängligheten

Brister som skapar hinder för delaktighet kan vara mer eller mindre uppenbara och behöver systematiskt identifieras och åtgärdas. Brister kan gälla en fysisk eller digital produkt, miljö, system eller tjänst. För att ta reda på vad som utgör hinder för delaktighet behöver kunskap inhämtas från personer med egen erfarenhet.

Individuella stöd och lösningar

Alla personer ska kunna ta del av det som offentliga aktörer erbjuder. I de fall ett behov inte kan tillgodoses genom att det som erbjuds utformas universellt, behövs individuella stöd och lösningar. Alla offentliga aktörer behöver kunna erbjuda eller ha beredskap att vid behov erbjuda dessa stöd och lösningar. Det kan handla om att en person behöver information eller beslut i ett särskilt format, personlig vägledning för användning av en tjänst eller få uttrycka sig muntligt istället för i skrift. Det finns även aktörer med särskilda uppdrag att erbjuda stöd och lösningar, till exempel hjälpmedel, assistans och ledsagning, färdtjänst och särskilt stöd i skolan.

Förebygga och motverka diskriminering

Genom att arbeta med universell utformning, åtgärda befintliga hinder och erbjuda individuella stöd förebygger och motverkar vi diskriminering av personer med funktionsnedsättning. För att motverka diskriminering behöver vi tydliggöra bristande tillgänglighet som en form av diskriminering och funktionsnedsättning som grund till diskriminering. Vi behöver också synliggöra att detta förstärker risken för diskriminering i kombination med andra grunder. Att förhindra och motverka diskriminering är centralt för att nå det funktionshinderspolitiska målet.” (Myndigheten för delaktighet. <https://www.mfd.se/kunskap/funktionshinderspolitiken/mal-och-inriktning/>. Hämtat 240213.)

7. Nationell rätt och de insatser den reglerar

Kunskap om gällande nationell rätt och dess insatser ger ökad kompetens att formulera relevanta projekt liksom större förståelse av komplexiteten i området och för de levnadsvillkor som kan omge en person med funktionsnedsättning.

Några av de mest centrala nationella författningarna som reglerar insatser riktade till personer med funktionsnedsättning punktas i faktaruta 7. Insatser som kan ges med stöd av dessa författningar framgår av faktaruta 8.

Insatserna enligt dessa författningar är frivilliga. En enskild individ kan inte fritt välja insats utan alla insatser måste ansökas samt beslutas med stöd av respektive författning. Det finns inom ramen för det regionala och kommunala självbestämmandet skillnader när det gäller på vilka grunder beslut om insatser fattas liksom vilka insatser som finns tillgängliga i regioner och kommuner.

Sjukvårdshuvudmännen är exempelvis enligt hälso- och sjukvårdslagen (HSL) skyldiga att erbjuda hjälpmedel till personer med funktionsnedsättning, HSL är en så kallad skyldighetslagstiftning, men det är upp till regionerna och kommunerna att avgöra vilka och hur många hjälpmedelsprodukter som ska erbjudas till en person som en del av det offentliga åtagandet. Skyldighetslagar vänder sig i första hand till huvudmannen och beslut som gäller förskrivning av hjälpmedel kan inte överklagas.

Detsamma gäller insatser inom habilitering och rehabilitering. Rättighetslagstiftning, som lag om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) och socialförsäkringsbalken, reglerar till skillnad från skyldighetslagstiftning rätten till vissa specifika insatser och riktar sig mer uttalat till den enskilda.

Beslut om insats kan också överklagas. Även delar av socialtjänstlagen (SoL) är rättighetslagstiftning, men till skillnad från LSS avser bistånd enligt SoL inte i första hand rätten till specifika insatser utan snarare rätten att få sina behov tillgodosedda. Insatser som ges enligt SoL kan därför variera.

Målsättningarna mellan LSS och SoL skiljer sig också åt. Målsättningen som anges i SoL är skälig levnadsnivå medan målsättningen i LSS är goda levnadsvillkor. Insatser enligt HSL, SoL, färdtjänst kan även innebära avgifter för den enskilde, medan insatser som beviljas med stöd av socialföräkringsbalk, LSS och lag om bostadsanpassningsbidrag är avgiftsfria.

Faktaruta 7: Centrala nationella författningar som reglerar insatser riktade till personer med funktionsnedsättning

- LSS - Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade [56]
- Socialtjänstlag [57]
- Socialföräkringsbalk; Assistansersättning, Bilstöd, Ekonomiskt stöd mm [58]
- Lagar kopplade till färdtjänst och riksfärdtjänst [59] [60] [61]
- Lag om bostadsanpassningsbidrag m.m. [62]
- Föräldrabalk; 11 och 12 kap. Om god man och förvaltare [63]
- Lag om arbetslöshetsnämnd [64]
- Hälso- och sjukvårdslag [64]

Det finns ytterligare författningar som berör funktionshinderområdet och styr individuella insatser liksom mer universella insatser [3, 63, 65-75]. I avsnitt *Insatser och arbetsmetoder* beskrivs fler exempel på insatser som dessa författningar reglerar.

Faktaruta 8: Insatser till personer med funktionsnedsättning som kan ges med stöd av författningar i faktaruta 7

- Arbetsmarknadsinriktade insatser
- Avlösarservice
- Behandling, stöd, rådgivning
- Bilstöd
- Boendestöd
- Bostadsanpassning
- Dagverksamhet, daglig verksamhet
- Ekonomiskt bistånd och ekonomiska ersättningar
- Färdtjänst
- God man
- Habilitering
- Hemtjänst
- Hjälpmedel
- Kontaktperson/familj
- Korttidsplats
- Ledsagning/ledsagare
- Matdistribution
- Personlig assistans
- Särskilt boende
- Trygghetslarm
- Uppsökande verksamhet

7.1 Insatser

Baserat på de insatser som beskrivs i ovanstående nationella författningar samt resultaten i SBU-rapport 305 har ett flertal insatsområden som berör personer med funktionsnedsättning och deras anhöriga och närstående identifierats [77].

7.1.1 Insatser riktade till personer med funktionsnedsättning

Allmänna och universella insatser

- Svenska teckenspråket. Den som är döv eller hörselskadad och den som av andra skäl har behov av teckenspråk ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda det svenska teckenspråket. [3] (14§)
- Tillgängliga medier. Lättläst material, Punktskrift, Taltidningar [70] [68] [67]
- Allmänna insatser för att motverka diskriminering. Exempelvis bristande tillgänglighet [66]
- Allmänna krav och insatser i bostäder och byggd miljö [74]
- Allmänna krav på tillgängliga transporter [73]
- Allmänna krav på tillgängliga tjänster och produkter [78] [79, 80] [81]

Utbildning, arbete-, sysselsättning

- Insatser inom skolan [75] (Kap. 3, 2§, Kap. 11-12,18-19)
- Insatser på högskolor och universitet
- Arbetsmiljöinsatser [65] (Kap.3, 2a§)
- Särskilda arbetsmarknadspolitiska insatser för personer med funktionsnedsättning. [69]
- Kommunala åtgärder för att förebygga arbetslöshet eller minska verkningarna av arbetslöshet [64]
- Daglig verksamhet [56]
- Dagverksamhet [57] (Kap. 3, 6 §)
- Meningsfull sysselsättning [57] (Kap. 5, 7§)

Autonomirelaterade insatser

- Rådgivning och annat personligt stöd [56]
- Råd och stöd [57] (Kap.3, 1§ 6§)
- God man, förvaltare [63] (Kap.11)
- Framtidsfullmakter [72]

Boenderelaterade insatser

- Bostadsanpassning [62]
- Bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad [56]
- Bostad med särskild service för personer med funktionsnedsättning, korttidsboende [57] (Kap.5, 7§)
- Hemtjänst [57] (Kap.3, 6§)
- Boendestöd, Trygghetslarm, Matdistribution [57] (Kap.5, 7§)

Delaktighets- och socialt främjande insatser

- Ledsagarservice [56], Ledsagning [57] (Kap.5, 7§)
- Kontaktperson [56], [57] (Kap.3, 6b§)
- Korttidsvistelse utanför det egna hemmet [56]
- Korttidstillsyn för skolungdom över 12 år [56]

Ekonomiska ersättningar

- Aktivitets- och sjukersättning [58] (Avd. C),
- Merkostnadsersättning [58] (Avd. D),
- Bostadstillägg [58] (Avd. G),
- Ekonomiskt bistånd [57] (Kap. 4)

Föräldraförmågafrämjande insatser

Hjälpmedel

- Kognition, läs- och skriv, kommunikation, personlig vård, rörelse och förflyttning, medicinsk behandling, inkontinens, fritidshjälpmedel, hörsel, syn [82] (Kap. 8, 7§,)
- Särskilda pedagogiska hjälpmedel inom skola, förskola, fritidshem och annan pedagogisk verksamhet [40, 75] (Kap. 3 5§)
- Bidrag till person med funktionsnedsättning för hjälpmedel som underlättar på arbetsplatsen [69] (3§) [58] (Avd. C)
- (Bidrag till arbetsgivare för hjälpmedel som underlättar på arbetsplatsen för person med funktionsnedsättning [69] (3§))

Habilitering

[82] (Kap. 8 7§,)

- Information om personens funktionsnedsättning.
- Behandling för motorisk och språklig utveckling. Exempelvis Allmän och kompletterande kommunikation, AKK
- Behandling, stöd och insatser för psykisk och social utveckling samt för att utveckla socialt samspel. Exempelvis Seriesamtal, Social färdighetsträning, Tydliggörande pedagogik
- Stöd och utprovning av hjälpmedel för att kunna göra vardagsaktiviteter.
- Råd inför bostadsanpassning och annan anpassning av miljön.
- Samtalsstöd
- Föräldrautbildning
- Djurassisterad terapi
- Musikterapi

Personlig assistans

[56], [58] (Avd. D)

Psykosociala insatser

[57]

- Acceptance and Commitment Therapy, Kognitiv beteendeterapi, Terapi för aggressionshantering,
- Självhjälpsgrupper
- Familjeinriktade insatser

Transportrelaterade insatser

- Bilstöd för vuxna [58] (Avd. D)
- Färdtjänst/Riksfärdtjänst [59] [60] [61]

Medicinska insatser

- Särskilda skyldigheter i fråga om personer som har stora och varaktiga funktionsnedsättningar [82] Kap. 5 9§)

7.1.2 Insatser riktade till anhöriga eller andra närstående till personer med funktionsnedsättning

Denna grupp kan vara vårdnadshavare, föräldrar eller syskon till barn med funktionsnedsättning, barn till vårdnadshavare eller föräldrar med funktionsnedsättning, make/maka/partner till person med funktionsnedsättning, eller andra närstående till person med funktionsnedsättning.

Insatser som påverkar hälsa, välmående och fungerande

- Avlösarservice i hemmet [56]
- Korttidsvistelse utanför det egna hemmet [56]
- Avlösning [57]
- Psykosociala insatser [57]
- Familjeassisterade och familjestödande insatser via socialtjänst och habilitering [57, 82]

Insatser som påverkar föräldraförmåga/stödande förmåga

- Föräldrastöd [57, 82]
- Föräldrautbildning [57, 82]
- Familjeinriktade insatser [57, 82]
- Kontaktdagar [58]

- Rätt till förkortad arbetstid med upp till 25 procent för förälder med omvårdnadsbidrag efter att barnet fyllt åtta år [85]

Insatser som medverkar till anhörigas försörjning

- Omvårdnadsbidrag [58]
- Bilstöd för barn [58]
- Merkostnadsersättning [58]

7.2 Insatser riktade till yrkesverksamma

- Utbildning; exempelvis Yrkesresan
- Arbetstekniska hjälpmedel [65] (Kap.3, 3§); exempelvis personlyft

7.3 Insatser riktade till arbetsgivare

- Särskilt högriskskydd [58]. Arbetsgivare kan få ersättning för sjuklönekostnader om anställd riskerar att ha långa sjukperioder eller riskerar att vara sjuk ofta. Den som är sjuk ofta kan även slippa karensavdragen.
- Lönebidrag, bidrag till lön till arbetsgivare [69]
- Bidrag till arbetsgivare för hjälpmedel som underlättar på arbetsplatsen för person med funktionsnedsättning [69] (3§)
- Skyddat arbete hos offentlig arbetsgivare, bidrag för lön till arbetsgivare [69]

7.4 Arbetsmetoder och bedömningsinstrument för att kartlägga och fastställa behov samt fatta beslut om insatser

Någon samlad bild av vilka arbetsmetoder och bedömningsinstrument som används eller finns tillgängliga för att kartlägga, utreda och fastställa behov samt fatta beslut om insatser riktade till personer med funktionsnedsättning, deras anhöriga eller närstående eller arbetsgivare är svår att nå med den mångfald av aktörer och insatser som finns inom funktionshinderområdet. Metodguiden [83] och Kunskapsguiden [84] tar upp ett antal modeller, vägledningar samt standardiserade bedömningsmetoder.

7.4.1 Arbetsmetoder och bedömningsinstrument

I Metodguiden för socialt arbete [83] finns ett 10-tal standardiserade bedömningsmetoder beskrivna under området Funktionshinder exv.

- BDI (Becks Depression Inventory),
- BDP (Beteendeskattning av brukare med funktionsnedsättning),
- CAN-S (Camberwell Assessment of Need – Standardversion),
- COPM (Canadian Occupational Performance Measure), och
- Katz' ADL-index.

Exempel på standardiserade arbetsmetoder som beskrivs i Kunskapsguiden [84] är

- Individens behov i centrum (IBIC), samt
- Inventeringsverktyg – psykisk funktionsnedsättning.

Kunskapsguiden hänvisar också till en vägledning MFD tagit fram för att öka delaktigheten för personer med funktionsnedsättning, *Metodstöd om dialog och strategi*. En annan hänvisning är till *Vi är med-paketet* som Nationellt kompetenscentrum anhöriga tagit fram för vuxna personer med flerfunktionsnedsättning. På Kunskapsguiden kan du även hitta den process som beskriver hur *förskrivning av hjälpmedel* skall gå till, en *modell för samordning av stöd till barn med funktionsnedsättning* samt *rekommendationer för att förebygga och minska utmanande beteende inom LSS-verksamhet*.

7.4.2 Samverkansplattformar, organisation, rutiner samt insatser för samverkan

- Rutiner och arbetssätt för att exempelvis säkra barn, ungdomars och vuxna med funktionsnedsättnings rätt att komma till tals och bli lyssnade
- Rutiner för samverkan
- Samordningsförbund
- Samverkansinsatser. Exempelvis ett personligt ombud (case manager/case management) som är en insats som samordnar vård och omsorg för personer med psykisk funktionsnedsättning. I rehabilitering av hjärnskada benämns det hjärnskadekoordinator.

8. Utfall

Utfallsmått som gäller funktionsrelaterade frågeställningar gäller till större delen för personer med funktionsnedsättning. Vissa utfall gäller också anhöriga och andra närstående, yrkesverksamma och arbetsgivare, och det finns andra utfall kopplade till bedömningsmetoder eller arbetssätt. Nedan ges exempel på relevanta övergripande utfall för personer med funktionsnedsättning och deras anhöriga eller andra närstående.

8.1 Personer med funktionsnedsättning

Aktivitet/Aktivitetsbegränsning

En persons genomförande av uppgift eller handling [12].

Kapacitet att genomföra/Faktiskt genomförande

Exempelvis:

- Förflyttningsförmåga (förflytta sig från en plats till en annan) (mobility, movement)
- Förmåga att bära, flytta eller hantera föremål
- Rörelseförmåga (mobility)
- Sensorisk förmåga
- Social förmåga
- Kognitiv förmåga

Användarvärde (Worthfulness)

Värdet en insats har för användaren

Exempelvis:

- Värdet en elektrisk rullstol, ett hörselhjälpmedel eller ett kognitivt hjälpmedel har för användaren

Delaktighet/Delaktighetsinskränkning

En persons engagemang i en livssituation [12].

Exempelvis:

- Engagera sig och utföra sådana uppgifter och handlingar som krävs vid utbildning, arbete, anställning
- Engagera sig i ett organiserat socialt liv utanför familjen, i samhällsgemenskapen samt i ett socialt liv inom familjen

Ergonomiskt relaterade utfall

Exempelvis:

- Sittställning (sitting position)
- Ståställning (standing position)
- Felställning
- Körställning (driving position)
- Kognitiv ergonomi; minne, problemlösningsförmåga, språk, uppmärksamhet och planering
- Organisationsergonomi; processer och strukturer på ett övergripande plan som samverkan, organisationskultur, utformning av arbetsuppgifter och delaktighet

Funktion

- Vidmakthålla eller förbättra fysisk och/eller psykisk kroppsfunction

Handlingsfrihet

Exempelvis:

- Självtändighet (Independence). Oberoende gentemot andra
- Självbestämmande (Autonomy). Kontrollera och medvetet styra eget liv, livsvillkor och handlingar
- Tillit till egen förmåga (Self-efficacy)

Hälsorelaterade utfall

Exempelvis:

- Stress
- Ångest, depression, oro
- Sömn
- Förslitningsskador, fördröjning eller uppkomst av sådana
- Balans och muskelstyrka (balance, muscle strength)
- Smärta (pain)
- Skador/fall (injury, fall)
- Trycksår (pressure ulcer i Europa, pressure injury i USA (sedan 2016))
- Uthållighet (endurance, fatigue)

Kunskap och färdigheter

Exempelvis:

- Föräldraförmåga
- Rullstolsmanövringsförmåga (maneuverability)

- Användbarhet (usability). Den grad i vilken användare i ett givet sammanhang kan bruka en produkt för att uppnå specifika mål på ett ändamålsenligt, effektivt och för användaren tillfredsställande sätt

Rättvisa

Exempelvis:

- Likvärdighet i insatsinnehåll och insatskvalitet
- Likvärdighet i behovsbedömning/beslutsbedömning

Tillgänglighet (accessibility)

- Underlättande eller hindrande inverkan av den fysiska, sociala och attitydmässiga omgivningen.

Förebygga/Bekämpa diskriminering

Välbefinnande och livskvalitet

- Fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande (well-being)
- Livskvalitet (QoL). Hur en person värderar sitt liv med avseende på fysiska, psykiska och sociala förhållanden)
- Livstillfredsställelse (life satisfaction)
- Nöjdhet (satisfaction). Känsla i förhållande till förväntningar och behov
- Identitet. Hur en person uppfattar sig själv

Jämlikhet i livsvillkor

Exempelvis:

- Leva ett liv som andra
- Ekonomisk jämlikhet; inkomst, tillgångar, sysselsättning
- Social jämlikhet; socialt deltagande, socialt kapital
- Fysisk jämlikhet
- Psykologisk jämlikhet

Utsatthet

Exempelvis:

- Ekonomisk utsatthet; beroende av ekonomiskt stöd från samhället, mindre eller avsaknad av inkomst via arbete och kapital
- Social utsatthet; ensamhet, isolering, diskriminering, mobbning
- Fysisk utsatthet; våld, övergrepp
- Psykologisk utsatthet; beroende av andra för att klara vardagslivet, trakasserier
- Systemutsatthet; beroende av ett flertal insatser som förmedlas av olika aktörer och regleras av olika författningar

8.1.1 Anhöriga eller andra närstående

Exempelvis

- Föräldraförmåga/stödande förmåga
- Aktivitet/Aktivitetsbegränsning, indirekt
- Delaktighet/Delaktighetsinskränkning, indirekt
- Hälsorelaterade utfall

- Välbefinnande och livskvalitet

9. Aktörer

Ett stort antal aktörer är på olika sätt involverade inom området om funktionstillstånd och funktionshinder. såsom olika departement, ett flertal statliga myndigheter, Sveriges kommuner och regioner, regionerna, kommunerna, länsstyrelserna samt olika nätverk och intresseorganisationer. Aktörer som på olika sätt och på olika nivåer kartlägger, utreder, fattar beslut och utför, tillsammans med privata och ideella aktörer, insatser på daglig basis, tar fram kunskap, kunskapsstöd och vägledningar inom området samt ger strategiska förutsättningar för funktionshinderpolitikens genomförande.

9.1 Myndigheter med särskilt ansvar för prioriterade samhällsområden¹

Arbete och försörjning

Arbetsförmedlingen
Arbetsmiljöverket
Försäkringskassan
Svenska ESF-rådet

Utbildning och livslångt lärande

Myndigheten för yrkeshögskolan
Specialpedagogiska skolmyndigheten
Statens skolinspektion
Statens skolverk
Universitetskanslersämbetet
Folkbildningsrådet

Transport

Trafikverket
Transportstyrelsen

Byggd miljö och samhällsplanering

Boverket

Digitalisering

Myndigheten för digital förvaltning
Post- och telestyrelsen

Offentlig upphandling

Upphandlingsmyndigheten

Konsumentpolitik

Konsumentverket

Hälsa, folkhälsa och social välfärd

Folkhälsomyndigheten

¹ MFD. <https://www.mfd.se/verktyg/stod-i-strategiarbetet/om-strategin/prioriterade-omraden-och-myndigheter/>. Hämtat 240213

Försäkringskassan
Inspektionen för vård och omsorg
Socialstyrelsen

Kultur och fritid

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor
Riksantikvarieämbetet
Statens kulturråd

Demokratisk delaktighet

Myndigheten för tillgängliga medier
Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Rättsväsende

Brottsoffermyndigheten
Domstolsverket
Kriminalvården
Migrationsverket
Polismyndigheten

Krisberedskap

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

9.2 Intresseorganisationer

- Alzheimer Sverige
- DHR
- Funktionsrätt Sverige
- Föreningen JAG
- ifa. Intressegruppen för assistansberättigade
- Independent Living Institute (ILI)
- NSPH - Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa
- Riksförbundet Hjärnkoll – ett samarbete mellan organisationerna i NSPH
- STIL - Stiftarna av Independent Living i Sverige
- NKA- Nationellt kompetenscentrum för anhöriga

9.3 Nätverk

- Föreningen Sveriges habiliteringschefer
- Föreningen Sveriges hörselchefer
- Nationella kompetensrådet inom funktionshinderområdet
- Centrum för forskning om funktionshinder
- Nationella nätverket för funktionshinder (SKR)

9.4 Yrkesverksamma inom stat, region och kommuner

Det finns yrkesverksamma inom olika sektorer, på olika nivåer och hos olika aktörer.

På statlig nivå finns beslutsfattare, handläggare, utredare och professioner inom myndigheter som Socialstyrelsen, Myndigheten för delaktighet, Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen,

Skolverket, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Arbetsmiljöverket, Diskrimineringsombudsmannen, Boverket och Transportstyrelsen.

Den regionala nivån omfattar regionerna samt Länsstyrelserna. Inom regionernas verksamheter finns vård, habilitering, rehabilitering, hjälpmedelscentraler och syncentraler.

Kommunerna ansvarar för kommunal hälso- och sjukvård, sociala insatser, samhällsbyggnad samt arbetsmarknadsinsatser.

Exempel på yrkesverksamma

- Arbetsterapeut
- Biståndshandläggare
- Boendepersonal
- Boendestödjare
- Bostadsanpassningshandläggare
- Elevassistent
- Fysioterapeut
- Färdtjänsthandläggare
- God man
- Handläggare arbetsförmedlingen
- Handläggare Försäkringskassan
- Hjälpmedelskonsulent
- Ledsagare
- Logoped
- LSS-handläggare
- Lärare
- Personal inom daglig verksamhet eller annan kommunal sysselsättningsverksamhet,
- Personlig assistent
- Psykolog
- Socialsekreterare, socionom
- Synpedagog
- Undersköterska
- Sjuksköterska
- Överförmyndare

Yrkeskategorier kopplade till typ av insats

- Arbete och Sysselsättning: socialsekreterare, LSS-handläggare, personal inom daglig verksamhet eller annan kommunal sysselsättningsverksamhet, handläggare arbetsförmedlingen
- Behandling, stöd, familjeorienterat arbete: socialsekreterare, socionom, familjeterapeut, hemma-hos-personal, familjebehandlare, familjerådgivare, behandlingsassistent
- Boende: arbetsterapeut, tekniker, socialsekreterare, biståndshandläggare, LSS-handläggare, boendepersonal, boendestödjare
- Färdtjänst: Färdtjänsthandläggare, utförare av färdtjänst
- Habilitering, rehabilitering och hjälpmedel: arbetsterapeut, fysioterapeut, psykolog, vårdpersonal, optiker, synpedagog, logoped, hjälpmedelskonsulenter m. fl.

- Hemtjänst: biståndshandläggare, vårdbiträde, undersköterska, sjuksköterska/Mas
- Ledsagning: socialsekreterare, LSS-handläggare, ledsagare
- Personlig assistans: socialsekreterare, LSS-handläggare, handläggare Försäkringskassan, personlig assistent
- Rådgivning, stöd: socialsekreterare, socionom
- Trygghetslarm: biståndshandläggare, vårdbiträden, undersköterska, sjuksköterska/Mas
- Utbildning: lärare, elevassistenter, kuratorer, rektorer, skolsköterska
- Överförmyndare: personal, God man, förvaltare

10. Tillgänglighet på SBU och i rapporter på sbu.se

Tillgänglighet är en förutsättning för delaktighet och jämlikhet och en del av det funktionshinderpolitiska uppdraget

Myndigheten för delaktighet har sammanställt verktyg och information om tillgänglighetsarbete.

Tillgänglighetsdirektivet och Webbtillgänglighetsdirektivet [78, 80] omfattar offentlig sektor [80] [78].

I Diskrimineringslagen [66] är bristande tillgänglighet en diskrimineringsgrund [66]. I plan- och bygglagen finns övergripande krav på tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga [74]. Myndigheten för delaktighet (MFD) har tagit fram vägledningar och verktyg i arbetet med en tillgänglig verksamhet.

Lag om tillgänglighet till offentlig service (DOS-lagen) är den svenska lag som bygger på Webbtillgänglighetsdirektivet [81]. Myndigheten för digital förvaltning (DIGG) är den myndighet som samordnar och stödjer den förvaltningsgemensamma digitaliseringen. SBU är som myndighet också generellt skyldiga att skriva vårdat, enkelt och begripligt [3]. SBU arbetar med klarspråk. Ytterst handlar det om demokrati: att alla ska ha tillgång till och rätt att förstå vad som står i myndighetstexter.

SBU arbetar med att skapa en webbplats som är bra för alla användare – med eller utan funktionsnedsättning. Detta arbete har lett till att vår webbplats till stor del är tillgänglighetsanpassad, vilket innebär att människor med funktionsnedsättningar av olika slag kan tillgodogöra sig den information som presenteras. När en webbplats ska uppfylla kraven så gäller det även dokument som inte är webbsidor (exempelvis PDF-filer) som finns på webbsidan.

11. Ordlista

Funktionshinder [8]

‘begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen’

‘Anmärkning. Exempel på begränsningar är svårigheter att klara sig själv i det dagliga livet och bristande delaktighet i arbetslivet, i sociala relationer, i fritids- och kulturaktiviteter, i utbildning och i demokratiska processer. Det handlar framför allt om bristande tillgänglighet i omgivningen.’

Funktionstillstånd [9]

‘tillstånd hos en persons kroppsfunktioner och kroppsstrukturer samt förmåga till aktivitet och delaktighet’

Funktionsnedsättning [10]

‘nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga’

‘Anmärkning. En funktionsnedsättning kan uppstå till följd av sjukdom eller annat tillstånd eller till följd av en medfödd eller förvärvad skada. Sådana sjukdomar, tillstånd eller skador kan vara av bestående eller av övergående natur.’

Funktionsnedsättning på SBU

I figur 1 presenteras hur begreppet funktionsnedsättning används på SBU. SBU utgår ifrån Socialstyrelsens definition nedsättning av nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. Beroende på definition anges olika typer av funktionsnedsättningar [10] [15] [16]. För att förtydliga beskriver SBU sju funktionsnedsättningsgrupper.

I den anmärkning Socialstyrelsens gjort beskriver de att funktionsnedsättning kan uppstå till följd av sjukdomar, tillstånd eller skador av *bestående eller övergående* natur. Funktionsrättkonventionen skiljer sig från denna beskrivning genom att omfatta personer med *varaktiga* funktionsnedsättningar (Artikel 1) [14]. För att avgränsa området när det gäller SBU:s uppdrag bör funktionsnedsättning vara av *bestående/varaktig* natur.

I ICF [12] organiseras information om funktionshinder och funktionstillstånd från två så kallade komponenter, kroppskomponenten och aktivitets- och delaktighetskomponenten. Komponenterna utgår två delar som tillsammans beskriver funktionstillstånd och funktionshinder. Aktivitet beskrivs som en persons genomförande av en uppgift eller handling och delaktighet en persons engagemang i

Funktionsnedsättning avser en nedsättning av bestående/varaktig natur av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga som kan uppstå till följd av sjukdom, annat tillstånd eller till följd av en medfödd eller förvärvad skada och påverkar aktivitet och delaktighet.

Funktionsnedsättningsgrupper

- Fysisk funktionsnedsättning
- Funktionsnedsättningar avseende röst och talfunktioner, samt språk och kalkylering
- Sensorisk funktionsnedsättning
- Psykisk funktionsnedsättning
- Neuropsykiatrisk funktionsnedsättning
- Intellektuell funktionsnedsättning
- Flerfunktionsnedsättning

Figur 1. Funktionsnedsättning på SBU

en livssituation. I ICF används även aktivitetsbegränsningar, svårigheter som en person kan ha vid genomförande av aktiviteter, samt delaktighetsinskränkningar, problem som en person kan ha i engagemang i livssituationer. Aktivitet och delaktighet inkluderas i SBU:s användning av begreppet

funktionsnedsättning för att avgränsa från funktionsnedsättning som inte ger aktivitets- eller delaktighetsinskränkningar.

Flerfunktionsnedsättning [11]

’Anmärkning. Flerfunktionsnedsättning avser oftast en kombination av omfattande intellektuell och motorisk funktionsnedsättning som orsakar stora kommunikationssvårigheter och oförmåga att själv tillgodose grundläggande behov. Den motsvarande internationella benämningen är PIMD (Profound Intellectual and Multiple Disabilities). Funktionsnedsättningens grad kan anges med hänvisning till klassifikationer såsom DSM-5 och Gross Motor Function Classification System (GMFCS).

Ibland används flerfunktionsnedsättning i betydelsen ’flera funktionsnedsättningar’, utan precisering av funktionsnedsättningarnas art eller allvarlighetsgrad.

Flerfunktionsnedsättning används alltså i olika betydelser. Det innebär att om man vill vara precis måste man tydliggöra vilken betydelse som avses.’

Funktionsrätt [2]

’...rätten för en person med funktionsnedsättning till självbestämmande och full delaktighet.’

’...rätten att kunna fungera i olika situationer, oavsett funktionsnedsättning och oavsett vilka hinder som finns inom olika samhällsområden.’

’Fokus flyttas från hinder, tillgänglighet och särskilda lösningar till principen om mänskliga rättigheter och ett universellt utformat samhälle.’

Funktionsrättsperspektiv

Det finns ingen allmän eller gemensam definition eller rekommendation när det gäller begreppet funktionsrättsperspektiv. Sveriges kommuner och Regioner (SKR) diskuterar i en rapport [42] begreppen barnrättsperspektiv, barnperspektiv och barnets perspektiv. Detta har varit vägledande för beskrivning av begreppet funktionsrättsperspektiv (se figur 2)

Personer med funktionsnedsättning är rättighetsbärare och inte föremål för samhällets välvillighet.

Rättigheterna skall av aktuella aktörer säkerställas i åtgärder, arbetsmetoder och beslut och vara förankrade i konventionernas bestämmelser.

Figur 2. Beskrivning av begreppet funktionsrättsperspektiv.

12. Referenser

1. SFS 2001:526. Förordning om de statliga myndigheternas ansvar för genomförande av funktionshinderspolitiken. Svensk författningssamling. Stockholm: Riksdagen. [accessed Nov 16 2023]. Available from: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2001526-om-de-statliga_sfs-2001-526/.
2. Funktionsrätt Sverige. Funktionsrätt-Ett nytt begrepp i detsvenska språket. Stockholm: Funktionsrätt Sverige; 2017.

3. SFS 2009:600. Språklag. Svensk författningssamling. Stockholm: Riksdagen. [accessed Nov 16 2023]. Available from: <http://rkrattsbaser.gov.se/sfst?fritext=spr%C3%A5klag&upph=false&sort=desc>.
4. Regeringens proposition 1999/2000:79. Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken. Stockholm: Regeringen. [accessed Oct 12 2023]. Available from: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2000/03/prop.-1999200079>.
5. Larsson-Severinsson M-L., Andersson O., Tideman M. Det relativa handikappbegreppets framväxt och etablering <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:240112/FULLTEXT01.pdf>: Högskolan i Halmstad. Wigforssgruppen 2009.
6. Rönnerberg J., Classon E., Danermark B., Karlsson T. Forskning om funktionsnedsättning och funktionshinder 2002-2010. <https://forte.se/publikation/forskning-om-funktionsnedsattning-och-funktionshinder-2002-2010/>: FORTE: Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd; 2012.
7. Sverige. Beredningsgruppen för internationella handikappåret. Handikappåret i Sverige: slutrapport från Beredningsgruppen för internationella handikappåret 1981: Socialdepartementet; 1982.
8. Socialstyrelsen. Funktionshinder. Socialstyrelsens termbank. Stockholm: Socialstyrelsen; 2007.
9. Socialstyrelsen. Funktionstillstånd. Socialstyrelsens termbank. Stockholm: Socialstyrelsen; 2004.
10. Socialstyrelsen. Funktionsnedsättning Socialstyrelsens termbank. Stockholm: Socialstyrelsen; 2007.
11. Socialstyrelsen. Flerfunktionsnedsättning. Socialstyrelsens termbank. Stockholm: Socialstyrelsen; 2020.
12. Socialstyrelsen. Internationell klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa (ICF). Svensk version 2023 av International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF). Stockholm: Klassifikationen är publicerad av Världshälsoorganisationen (WHO) 2001.; 2023. Available from: <https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/klassifikationer-och-koder/icf/>.
13. Socialstyrelsen. Hur kan ICF användas? En manual för användning av Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa (ICF). www.socialstyrelsen.se; 2016 978-91-7555-367-2. Available from: <https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/klassifikationer-och-koder/icf/>.
14. SÖ 2008:26. Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och fakultativt protokoll till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. överenskommelser Si. Stockholm: Regeringskansliet, Utrikesdepartementet. [accessed 2023-10-11]. Available from: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/sveriges-internationella-overenskommelser/2008/01/so-200826/>.
15. United Nations General Assembly. Convention on the Rights of Persons with Disability (CRPD). New York: United Nations Treaty Series Online; 2006. p. Vol. 2515 p. 3.
16. SCB. Definition av funktionsnedsättning i Undersökningarna av levnadsförhållanden. Delrapportering av regeringsuppdrag. Stockholm: Avdelningen för social statistik och analys, Statistiska centralbyrån; 2022 Levnadsförhållanden 2022:3. Available from: https://www.scb.se/contentassets/190c1a9207554d5fae914b6b7e548f7b/le0101_2021a01_br_lebr2203.pdf.
17. Institutet för mänskliga rättigheter. Mänskliga rättigheter. Lund: Institutet för mänskliga rättigheter,. [accessed Oct 19 2023]. Available from: <https://mrinstitutet.se/manskliga-rattigheter/>.

18. United Nations General Assembly. The Universal Declaration of Human Rights (UDHR). New York: United Nations; 1948.
19. Regeringskansliet. FN:s konventioner om Mänskliga rättigheter. Stockholm: Regeringskansliet; 2011. [accessed 2023-10-11]. Available from: <https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2012/01/a11.017>.
20. SÖ 2019. Sveriges internationella överenskommelser. Stockholm: Regeringskansliet, Utrikesdepartementet. [accessed Nov 1 2023].
21. SÖ 1971:41. Internationell konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. överenskommelser Si. Stockholm: Regeringskansliet, Utrikesdepartementet. [accessed Nov 1 2023]. Available from: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/sveriges-internationella-overenskommelser/1994/01/so-197141/>.
22. SÖ 1971:42. Internationell konvention om medborgerliga och politiska rättigheter. Sveriges internationella överenskommelser. Stockholm: Regeringskansliet, Utrikesdepartementet. [accessed Nov 1 2023]. Available from: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/sveriges-internationella-overenskommelser/1994/01/so-197142/>.
23. SÖ 1971:40. Internationell konvention om avskaffande av alla former av rasdiskriminering. Sveriges internationella överenskommelser. Stockholm: Regeringskansliet, Utrikesdepartementet. [accessed Nov 1 2023]. Available from: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/sveriges-internationella-overenskommelser/1994/01/so-197140/>.
24. SÖ 1980:8. Konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor. Sveriges internationella överenskommelser. Stockholm: Regeringskansliet, Utrikesdepartementet. [accessed Nov 1 2023]. Available from: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/sveriges-internationella-overenskommelser/1994/01/so-19808/>.
25. SÖ 1989:1. Konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Sveriges internationella överenskommelser. Stockholm: Regeringskansliet, Utrikesdepartementet. [accessed Nov 1 2023]. Available from: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/sveriges-internationella-overenskommelser/1994/01/so-19861/>.
26. SÖ 1990:20. FN:s konvention om barnets rättigheter. Sveriges internationella överenskommelser. Stockholm: Utrikesdepartementet, Regeringen. [accessed Nov 1 2023]. Available from: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/sveriges-internationella-overenskommelser/1994/01/so-199020/>.
27. Council of Europe 1950: The European Convention on Human Rights (ECHR). Council of Europe and European Court of Human Rights. Strasbourg: Council of Europe, European Court of Human Rights. [accessed Oct 11 2023]. Available from: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_ENG, <https://www.echr.coe.int/european-convention-on-human-rights>.
28. SFS 1994:1219. Lag om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Svensk författningssamling. Stockholm: Riksdagen. [accessed Nov 1 2023]. Available from: <https://rkrattsbaser.gov.se/sfsr?fritext=Lagen+%281994%3A1219%29+om+den+europeiska+konventionen+ang%C3%A5ende+skydd+f%C3%B6r+de+m%C3%A4nskliga+r%C3%A4ttigheter+och+de+grundl%C3%A4ggande+friheterna+&upph=false&sort=desc>.
29. Regeringskansliet. Konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen). Stockholm; 2018. [accessed 2023-10-11]. Available from: <https://www.regeringen.se/rapporter/2018/06/konventionen-om-barnets-rattigheter-s2018.010>.
30. United Nations General Assembly. Convention on the Rights of the Child (CRC). New York: United Nations Treaty Series Online; 1989. p. Vol. 1577 p. 3.

31. EU kommissionen. En ambitiös ny handikappstrategi för 2021-2030 Bryssel: Europaparlamentet; 2020. [updated 31-05-2021. Available from: <https://www.europarl.europa.eu/news/sv/headlines/society/20200604STO80506/en-ambitos-ny-handikappstrategi-for-2021-2030>.
32. Myndigheten för delaktighet. Allmän kommentar nr 1 om artikel 12 Likhet inför lagen- Svensk översättning. Originalspråk: Engelska Stockholm: Myndigheten för delaktighet; 2016.
33. Myndigheten för delaktighet. Allmän kommentar nr 2 om artikel 9 Tillgänglighet - Svensk översättning. Originalspråk: Engelska Stockholm: Myndigheten för delaktighet; 2016.
34. Myndigheten för delaktighet. Allmän kommentar nr 3 om kvinnor och flickor med funktionsnedsättning - Svensk översättning. Originalspråk: Engelska Stockholm: Myndigheten för delaktighet; 2018.
35. Myndigheten för delaktighet. Allmän kommentar nr 4 om rätten till inkluderande utbildning - Svensk översättning. Originalspråk: Engelska Stockholm: Myndigheten för delaktighet; 2017.
36. Myndigheten för delaktighet. Allmän kommentar nr 5 om ett självständigt liv och att vara inkluderad i samhällsgemenskapen - Svensk översättning. Originalspråk: Engelska Stockholm: Myndigheten för delaktighet; 2020.
37. Myndigheten för delaktighet. Allmän kommentar nr 6 om jämlikhet och icke-diskriminering - Svensk översättning. Originalspråk: Engelska Stockholm: Myndigheten för delaktighet; 2020.
38. MFD. Allmän kommentar nr 7 om deltagande för personer med funktionsnedsättning, inbegripet barn med funktionsnedsättning, genom deras representativa organisationer, i implementeringen och övervakningen av konventionen - Svensk översättning. Stockholm: Myndigheten för delaktighet (MFD); 2020. Available from: <https://www.mfd.se/contentassets/432427dc6ed24dc081add587a1454b9e/2020-15-allman-kommentar-7-om-deltagande-for-personer-med-funktionsnedsattning-inbegripet-barn.pdf>.
39. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. General comment No. 8 on the right of persons with disabilities to work and employment. Geneva: Committee on the Rights of Persons with Disabilities; 2022.
40. SFS 2018:1197. Lag om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter. författningssamling S. Stockholm: Riksdagen. [accessed Nov 16 2023]. Available from: <https://www.svenskförfattningssamling.se/doc/20181197.html>.
41. Barnombudsmannen. Det här är barnkonventionen. Stockholm: Barnombudsmannen; 2023. [updated 2021-07-01; accessed 1 november 2023]. Available from: <https://www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen/om-barnkonventionen/>.
42. Sveriges kommuner och Landsting. Barnrättsperspektiv – vad innebär det? Stockholm: Sveriges kommuner och Regioner; 2018. Available from: <https://skr.se/skr/tjanster/rapporterochskrifter/publikationer/barnrattsperspektiv.64656.html>.
43. United Nations. The United Nations Disability Inclusion Strategy (UNDIS). New York: United Nations; 2019. [accessed 2023-10-11]. Available from: <https://www.un.org/en/content/disabilitystrategy/>.
44. United nations. Disability Inclusion Strategy. New York: United nations. [Available from: <https://www.un.org/en/content/disabilitystrategy/>].
45. EU Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion. Union of Equality - Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021-2030. Publications office; 2021. Available from: <https://data.europa.eu/doi/10.2767/31633>.
46. Europarådet 2016:155. The Council of Europe Disability Strategy 2017–2023. Europarådet. Strasbourg. [accessed Oct 11 2023]. Available from: <https://www.coe.int/en/web/disability/strategy-2017-2023>.
47. World Health Organization (WHO). WHO Family of International Classifications (FIC). Geneva: WHO. [Available from: <https://www.who.int/standards/classifications>].

48. Socialstyrelsen. Internationell statistisk klassifikation av sjukdomar och relaterade hälsoproblem. Systematisk förteckning. Svensk version 2023. Del 1-3. Stockholm: WHO; 2023. [accessed Oct 11 2023]. Available from: <https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/klassifikationer-och-koder/icd-10/>.
49. World Health Assembly 66 2013:WHA66.9. Disability. World Health Organization (WHO). Geneva. [accessed 2023-10-11]. Available from: <https://iris.who.int/handle/10665/150160>.
50. World Health Assembly 58 2005:WHA58.23. Disability, including prevention, management and rehabilitation. World Health Organization (WHO). Geneva. [accessed 2023-10-11]. Available from: <https://iris.who.int/handle/10665/20373>.
51. World Health Assembly 74 2021:WHA74.8. The highest attainable standard of health for persons with disabilities. World Health Organization (WHO). Geneva: WHO. [accessed 2023-10-11]. Available from: https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA74/A74_R8-en.pdf.
52. Regeringens proposition 2017/2016/17:188. Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken Stockholm: Regeringen. [accessed 2023-10-11]. Available from: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2017/05/prop.-201617188>.
53. Socialdepartementet 2021:Diarienummer: S2021/06595. Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken under 2021–2031. Stockholm: Regeringskansliet. [accessed 2023-10-11]. Available from: <https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2021/09/informationsmaterial-strategi-for-systematisk-uppfoljning-av-funktionshinderspolitiken-under-20212031/>.
54. Regeringskansliet. Funktionshinder. Stockholm: Regeringskansliet. [accessed Oct 19 2023]. Available from: <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/funktionshinder/>.
55. Regeringskansliet. Mål för funktionshinderspolitiken. Stockholm: Regeringskansliet. [accessed 19 oktober 2023]. Available from: <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/funktionshinder/mal-for-funktionshinderspolitiken/>.
56. SFS 1993:387. Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade. Svensk författningssamling. Stockholm: Riksdagen. [accessed Nov 16 2023]. Available from: <https://beta.rkrattsbaser.gov.se/sfs/item?bet=1993%3A387&tab=grundforfattning>.
57. SFS 2001:453. Socialtjänstlag. Svensk författningssamling. Stockholm: Riksdagen. [accessed Nov 16 2023]. Available from: <https://beta.rkrattsbaser.gov.se/sfs/item?bet=2001%3A453&tab=grundforfattning>.
58. SFS 2010:110. Socialförsäkringsbalk. Svensk författningssamling. Stockholm: Riksdagen. [accessed Nov 16 2023]. Available from: <https://beta.rkrattsbaser.gov.se/sfs/item?bet=2010%3A110&tab=grundforfattning>.
59. SFS 1997:736. Lag om färdtjänst. Svensk författningssamling. Stockholm: Riksdagen. [accessed Oct 12 2023]. Available from: <https://beta.rkrattsbaser.gov.se/sfs/item?bet=1997%3A736&tab=grundforfattning>.
60. SFS 2014:132. Lag om mobilitetsstöd som komplement till färdtjänst. Svensk författningssamling. Stockholm: Riksdagen. [accessed Nov 16 2023]. Available from: <https://beta.rkrattsbaser.gov.se/sfs/item?bet=2014%3A132&tab=grundforfattning>.
61. SFS 1997:735. Lag om riksfärdtjänst. Svensk författningssamling. Stockholm: Riksdagen. [accessed Nov 16 2023]. Available from: http://rkrattsbaser.gov.se/sfst?fritext=riksf%C3%A4rdtj%C3%A4nst&upph=false&sort=desc&post_id=8.
62. SFS 2018:122. Lag om bostadsanpassningsbidrag. Svensk författningssamling. Stockholm: Riksdagen. [accessed Nov 16 2023]. Available from: http://rkrattsbaser.gov.se/sfst?fritext=bostadsanpassningsbidrag&upph=false&sort=desc&post_id=2.

63. SFS 1949:381. Föräldrabalk. Svensk författningssamling. Stockholm: Riksdagen. [accessed Oct 11 2023]. Available from:
<http://rkrattsbaser.gov.se/sfst?fritext=f%C3%B6r%C3%A4ldrabalk&upph=false&sort=desc>.
64. SFS 1944:475. Lag om arbetslöshetsnämnd. Svensk författningssamling. Stockholm: Riksdagen. [accessed Nov 16 2023]. Available from:
<https://beta.rkrattsbaser.gov.se/sfs/item?bet=1944%3A475&tab=grundforfattning>.
65. SFS 1977:1160. Arbetsmiljölöslag. Svensk författningssamling. Stockholm: Riksdagen. [updated Omtryck: SFS 1991:677. Ändring införd: t.o.m. SFS 2023:349; accessed Nov 17 2023]. Available from:
<http://rkrattsbaser.gov.se/sfst?fritext=arbetsmilj%C3%B6lag&upph=false&sort=desc>.
66. SFS 2008:567. Diskrimineringslag. Svensk författningssamling. Stockholm: Riksdagen. [accessed Oct 22 2023]. Available from:
<http://rkrattsbaser.gov.se/sfst?fritext=diskrimineringslag&upph=false&sort=desc>.
67. SFS 2010:769. Förordning med instruktion för Myndigheten för tillgängliga medier. Svensk författningssamling. Stockholm: Kulturdepartementet, Regeringen. [accessed Oct 3 2023]. Available from:
<https://rkrattsbaser.gov.se/sfsr?fritext=F%C3%B6rordning+%282010%3A769%29+med+instruktion+f%C3%B6r+Myndigheten+f%C3%B6r+tillg%C3%A4ngliga+medier&upph=false>.
68. SFS 1988:582. Förordning om statligt stöd till radio- och kassettidningar. Svensk författningssamling. Stockholm: Kulturdepartementet, Regeringen. [updated Ändring införd: t.o.m. SFS 2012:922; accessed Nov 16 2023]. Available from:
<https://rkrattsbaser.gov.se/sfst?bet=1988:582>.
69. SFS 2017:462. Förordning om särskilda insatser för personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga. Svensk författningssamling. Stockholm: Riksdagen. [updated Ändring införd: t.o.m. SFS 2022:1430. Available from:
<http://rkrattsbaser.gov.se/sfst?fritext=s%C3%A4rskilda+insatser+f%C3%B6r+personer+med+funktionsneds%C3%A4ttning+som+medf%C3%B6r+nedsatt+arbetsf%C3%B6rm%C3%A5ga&upph=false&sort=desc>.
70. SFS 2013:9. Förordning om taltidningar och mottagarutrustning. Svensk författningssamling. Stockholm: Kulturdepartementet, Regeringen. [accessed Oct 23 2023]. Available from:
https://rkrattsbaser.gov.se/sfsr?fritext=2013%3A9&upph=false&sort=desc&page=6&post_id=160.
71. SFS 2018:1938. Förordning om tillgänglighet till digital offentlig service. Svensk författningssamling. Stockholm: Regeringskansliet, Finansdepartementet DOF. [accessed Oct 1 2023]. Available from:
http://rkrattsbaser.gov.se/sfst?fritext=tillg%C3%A4nglighet+till+digital+offentlig+service&upph=false&sort=desc&post_id=1.
72. SFS 2017:310. Lag om framtidsfullmakter. Svensk författningssamling. Stockholm: Riksdagen. [accessed Nov 16 2023]. Available from:
http://rkrattsbaser.gov.se/sfst?fritext=framtidfullmakt&upph=false&sort=desc&post_id=2.
73. SFS 1979:558. Lag om handikappanpassad kollektivtrafik. Svensk författningssamling. Stockholm: Riksdagen. [accessed Nov 16 2023]. Available from:
<http://rkrattsbaser.gov.se/sfst?fritext=Lag+%281979%3A558%29+om+handikappanpassad+kollektivtrafik&upph=false&sort=desc>.
74. SFS 2010:900. Plan- och bygglag. Svensk författningssamling. Stockholm: Riksdagen. [accessed Oct 11 2023]. Available from: <http://rkrattsbaser.gov.se/sfst?fritext=plan-+och+bygglag&upph=false&sort=desc>.
75. SFS 2010:800. Skollag. Svensk författningssamling. Stockholm: Riksdagen. [accessed Nov 16 2023]. Available from:
http://rkrattsbaser.gov.se/sfst?fritext=skollag&upph=false&sort=desc&post_id=2.

76. American Psychiatric Association. Mini-D 5, diagnostiska kriterier enligt DSM-5-TR: Pilgrim Press; 2022.
77. Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU). Funktionstillstånd och funktionshinder – Kunskapsläget för arbetsmetoder och insatser. Identifiering av vetenskaplig kunskap och kunskapsluckor utifrån systematiska översikter. Stockholm; 2019 SBU-rapport nr. 305. ISBN 978-91-88437-47-1.
78. Europaparlamentet och Europeiska unionens råd 2019:(EU) 2019/882. Europaparlamentets och rådets direktiv om tillgänglighetskrav för produkter och tjänster Bryssel: Europeiska unionens officiella tidning. [accessed 2023-10-31]. Available from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0882>.
79. SOU 2021:44. Tillgänglighetsdirektivet. Betänkande av utredningen om genomförandet av Tillgänglighetsdirektivet. Stockholm: Statens offentliga utredningar. [accessed Oct 12 2023]. Available from: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2021/05/sou-202144/>.
80. Europaparlamentet och Europeiska unionens råd 2016:(EU) 2016/2102. Europaparlamentets och rådets direktiv om tillgänglighet avseende offentliga myndigheters webbplatser och mobila applikationer. Bryssel: Europeiska unionens officiella tidning. [accessed 2023-10-31]. Available from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016L2102&qid=1699869952726>.
81. SFS 2018:1937. Lag om tillgänglighet till digital offentlig service. Svensk författningssamling. Stockholm: Riksdagen. [accessed Nov 16 2023]. Available from: http://rkrattsbaser.gov.se/sfst?fritext=tillg%C3%A4nglighet+till+digital+offentlig+service&upph=false&sort=desc&post_id=2.
82. SFS 2017:30. Hälso- och sjukvårdslag. Svensk författningssamling. Stockholm: Riksdagen. [accessed Nov 16 2023]. Available from: http://rkrattsbaser.gov.se/sfst?fritext=H%C3%A4lso-och+sjukv%C3%A5rdslag&upph=false&post_id=1.
83. Socialstyrelsen. Metodguiden. Stockholm: Socialstyrelsen; 2023. [accessed 13 november 2023]. Available from: <https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/evidensbaserad-praktik/metodguiden/>.
84. Kunskapsguiden. Kunskapsguiden. kunskapsguiden.se: Socialstyrelsen; 2023. [Available from: <https://kunskapsguiden.se/>].
85. SFS 1995:584. Föräldraledighetslag. Svensk författningssamling. Stockholm: Riksdagen. [accessed Feb 13 2024]. Available from: <https://rkrattsbaser.gov.se/sfsr?fritext=f%C3%B6r%C3%A4ldraledighetslag&upph=false>